

MIRAN KOMAC, MOJCA MEDVEŠEK, PETRA ROTER

PA MI VI POVEJTE, KAJ SEM!!!?

Študija o etnični raznolikosti
v Mestni občini Ljubljana

Ljubljana 2007

Miran KOMAC, Mojca MEDVEŠEK, Petra ROTER
PA MI VI POVEJTE, KAJ SEM!!!?
Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana

Izdajatelj FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE
Za založbo Hermina KRAJNC

Copyright © po delih in v celoti FDV 2007, Ljubljana.
Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.
Vse pravice pridržane.

1. natis 300 izvodov

Prelom B&V Co.
Naslovnica Peter BABIČ
Tisk Bis tisk, Ljubljana

Knjiga je izšla v sodelovanju z Inštitutom za narodnostna vprašanja
in ob finančni pomoči Mestne občine Ljubljana

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.347(497.4Ljubljana)

KOMAC, Miran

Pa mi vi povejte, kaj sem!!!? : Študija o etnični raznolikosti v
Mestni občini Ljubljana / Miran Komac, Mojca Medvešek, Petra Roter.
- 1. natis. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2007

ISBN 978-961-235-267-7

1. Medvešek, Mojca 2. Roter, Petra

231499008

KAZALO

1. UVOD.....	17
--------------	----

PRVI DEL

ETNIČNA PODOBA MESTNE OBČINE LJUBLJANA.....	23
2. PRISELJEVANJE V MESTNO OBČINO LJUBLJANA.....	25
3. NARODNA PRIPADNOST, MATERNI JEZIK IN VEROIZPOVED PREBIVALCEV MESTNE OBČINE LJUBLJANA.....	36
3.1 Narodna pripadnost.....	38
3.2 Materni jezik.....	55
3.3 Veroizpoved.....	63
4. DRŽAVLJANSTVO PREBIVALCEV MESTNE OBČINE LJUBLJANA.....	73
5. OPOMBA OB KONCU PRVEGA DELA.....	76

DRUGI DEL

UPRAVLJANJE ETNIČNE HETEROGENOSTI.....	77
6. VARSTVO MANJŠIN KOT OBLIKA REŠEVANJA 'PROBLEMA MANJŠIN'.....	80
7. POJMOVANJE MANJŠIN KOT OSNOVA ZA UPRAVLJANJE ETNIČNE HETEROGENOSTI.....	81
7.1 Pojmovanje narodnih manjšin.....	81
7.2 Nove etnične/narodne manjšine.....	84
7.3 Nove manjšine v Republiki Sloveniji.....	86
7.4 Slovenski model varstva narodnih manjšin.....	87
8. UPRAVLJANJE NOVO NASTALE ETNIČNE HETEROGENOSTI.....	91
8.1. Priseljevanje in politika priseljevanja.....	91
8.2. Integracija priseljencev: med procesom in politiko.....	93
8.2.1 (Pre)oblikovanje in ohranjanje etnične identitete posameznikov.....	99
8.3. Opredelitev integracijske politike.....	104

TRETJI DEL

KAKŠNA DRUŽBA, KAKŠNE ETNIČNE SKUPNOSTI, S KAKŠNIMI POTREBAMI?	109
---	-----

9. METODOLOŠKE OPOMBE O UPORABLJENIH EMPIRIČNIH PODATKIH	112
9.1. Značilnosti vzorca prebivalcev Mestne občine Ljubljana	114
10. DRUGAČNOST IN (NE)STRPNOST V SLOVENSKEM OKOLJU	130
10.1. Javno mnenje o priseljevanju in priseljenih	130
10.2. Zaznavanje etnične (ne)strpnosti v Mestni občini Ljubljana	134
10.3. Enake možnosti: med teorijo in realnostjo	139
11. POMEN ETNIČNOSTI V INTERAKCIJAH MED POSAMEZNIKI	162
11.1. Vrednotenje etnične pripadnosti med priseljenci in njihovimi potomci	162
11.2. Stiki/odnosi med priseljenci in njihovimi potomci	165
11.2.1 Oblikovanje družin	167
11.2.2 Prijateljske vezi	175
11.2.3 Področje zaposlovanja in dela	179
12. OHRANJANJE JEZIKA IN KULTURE S STALIŠČA PRIPADNIKOV NOVIH ETNIČNIH MANJŠIN	190
12.1. Kultura in pravica do informiranosti	190
12.2. Učenje in raba jezika med priseljenci in njihovimi potomci	210
12.2.1 Samoocenjevanje znanja slovenskega jezika	213
12.2.2 Načini učenja maternega jezika	215
12.2.3 Pogovorni jezik med družinskimi člani	218
12.2.4 Učenje neslovenskih maternih jezikov v osnovnih šolah	224

ČETRTE DEL

ZAKLJUČEK	231
------------------------	-----

UPORABLJENI VIRI	241
------------------------	-----

PRILOGE	257
---------------	-----

STVARNO KAZALO	277
----------------------	-----

KAZALO TABEL

Tabela 1: Mnenja anketiranih o poimenovanju ljudi s prostora nekdanje Jugoslavije	20
Tabela 2: Mnenja anketiranih prebivalcev Mestne občine Ljubljana o poimenovanju ljudi s prostora nekdanje Jugoslavije	20
Tabela 3: Prebivalstvo Mestne občine Ljubljana	25
Tabela 4: Število prebivalcev Mestne občine Ljubljana po četrtnih skupnostih	26
Tabela 5: Priseljeni v Mestno občino Ljubljana po državi prvega prebivališča in spolu	27
Tabela 6: Priseljeni v Mestno občino Ljubljana po letu priselitve in državi prvega prebivališča	28
Tabela 7: Priseljeni v Mestno občino Ljubljana po letu prve priselitve in spolu	28
Tabela 8: Prebivalstvo Mestne občine Ljubljana po tipu selitve	29
Tabela 9: Število priseljenih oseb v Mestno občino Ljubljana v obdobju 1992–1996 in v obdobju 1997–2002 po narodni pripadnosti	31
Tabela 10: Prebivalci Mestne občine Ljubljana po državi prvega prebivališča in narodni pripadnosti	32
Tabela 11: Priseljeni v Mestno občino Ljubljana iz tujine po vzroku priselitve in narodni pripadnosti	33
Tabela 12: Skupno število prebivalcev po mestnih četrtih Mestne občine Ljubljana ob popisih v letih 1981, 1991 in 2002	34
Tabela 13: Spremembe v številu in deležu prebivalstva v obdobjih med posameznimi popisi prebivalstva po mestnih četrtih Mestne občine Ljubljana ob popisih v letih 1981, 1991 in 2002	35
Tabela 14: Prebivalstvo Mestne občine Ljubljana po narodni pripadnosti	39
Tabela 15: Deleži pripadnikov posameznih narodnih skupnosti v Mestni občini Ljubljana od vseh živečih v Republiki Sloveniji	40
Tabela 16: Narodna struktura prebivalstva po četrtnih skupnostih Mestne občine Ljubljana	41

Tabela 17: Število in delež Slovencev po mestnih četrtih Mestne občine Ljubljana ob popisih prebivalstva v letih 1981, 1991 in 2002.....	43
Tabela 18: Število in delež drugega narodno opredeljenega neslovenskega prebivalstva po mestnih četrtih Mestne občine Ljubljana ob popisih v letih 1981, 1991 in 2002.....	44
Tabela 19: Število in delež Albancev v Mestni občini Ljubljana, po četrtih skupnostih, po popisih v letih 1981, 1991 in 2002	45
Tabela 20: Število in delež Črnogorcev v Mestni občini Ljubljana, po četrtih skupnostih, po popisih v letih 1981, 1991 in 2002	46
Tabela 21: Število in delež Hrvatov v Mestni občini Ljubljana, po četrtih skupnostih, po popisih v letih 1981, 1991 in 2002	46
Tabela 22: Število in delež Makedoncev v Mestni občini Ljubljana, po četrtih skupnostih, po popisih v letih 1981, 1991 in 2002	47
Tabela 23: Število in delež Srbov v Mestni občini Ljubljana, po četrtih skupnostih, po popisih v letih 1981, 1991 in 2002.....	47
Tabela 24: Število in delež Jugoslovanov v Mestni občini Ljubljana, po četrtih skupnostih, po popisih v letih 1981, 1991 in 2002.....	48
Tabela 25: Število in delež Muslimanov (in Bosancev ter Bošnjakov) v Mestni občini Ljubljana, po četrtih skupnostih, po popisih v letih 1981, 1991 in 2002.....	48
Tabela 26: Deleži prebivalcev Mestne občine Ljubljana, opredeljenih kot Bosanci, Bošnjaki in Muslimani	49
Tabela 27: Spreminjanje izjave o narodni pripadnosti prebivalcev Mestne občine Ljubljana, popisa v letih 1991 in 2002	54
Tabela 28: Prebivalstvo Mestne občine Ljubljana po maternem jeziku	56
Tabela 29: Prebivalci slovenskega maternega jezika v Mestni občini Ljubljana, po četrtih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002	58

Tabela 30: Prebivalci albanskega maternega jezika v Mestni občini Ljubljana, po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	58
Tabela 31: Prebivalci hrvaškega (in hrvaško-srbskega) maternega jezika v Mestni občini Ljubljana, po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	59
Tabela 32: Prebivalci makedonskega maternega jezika v Mestni občini Ljubljana, po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	59
Tabela 33: Prebivalci srbskega maternega jezika v Mestni občini Ljubljana, po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	60
Tabela 34: Prebivalci srbsko-hrvaškega maternega jezika v Mestni občini Ljubljana, po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	60
Tabela 35: Prebivalci Mestne občine Ljubljana, ki so glede na materni jezik združeni v kategoriji 'drugi', po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	61
Tabela 36: Prebivalci Mestne občine Ljubljana, ki so glede na materni jezik združeni v kategoriji 'neznano', po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	61
Tabela 37: Spreminjanje izjave o maternem jeziku prebivalcev Mestne občine Ljubljana, popisa v letih 1991 in 2002.....	62
Tabela 38: Prebivalstvo Mestne občine Ljubljana po veroizpovedi.....	65
Tabela 39: Struktura prebivalstva po četrtnih skupnostih v Mestni občini Ljubljana glede na veroizpoved.....	66
Tabela 40: Prebivalci katoliške veroizpovedi v Mestni občini Ljubljana po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	67
Tabela 41: Prebivalci protestantske veroizpovedi v Mestni občini Ljubljana po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	68
Tabela 42: Prebivalci pravoslavne veroizpovedi v Mestni občini Ljubljana po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	68
Tabela 43: Prebivalci islamske veroizpovedi v Mestni občini Ljubljana po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	69

Tabela 44: Prebivalci drugih veroizpovedi (npr. judovska, orientalske) v Mestni občini Ljubljana po četrtnih skupnostih ob popisih v letih 1991 in 2002.....	69
Tabela 45: Prebivalci Mestne občine Ljubljana po četrtnih skupnostih, ki so se ob popisih leta 1991 in leta 2002 opredelili kot neverniki oziroma ateisti.....	70
Tabela 46: Prebivalci Mestne občine Ljubljana, ki ob popisih leta 1991 in leta 2002 niso želeli odgovoriti na vprašanje o veroizpovedi.....	70
Tabela 47: Prebivalci neznane veroizpovedi v Mestni občini Ljubljana ob popisih v letih 1991 in 2002.....	71
Tabela 48: Spreminjanje izjave o veroizpovedi prebivalcev Mestne občine Ljubljana, popisa v letih 1991 in 2002	72
Tabela 49: Prebivalstvo Mestne občine Ljubljana po državljanstvu	73
Tabela 50: Odgovori anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, na vprašanje <i>Kateri etnični skupnosti čutite, da pripadate?</i>	114
Tabela 51: Etnična struktura vzorca prebivalcev Mestne občine Ljubljana, prilagojena za raziskavo	115
Tabela 52: Indeks staranja prebivalcev Mestne občine Ljubljana.....	123
Tabela 53: Prebivalstvo Mestne občine Ljubljana, staro 15 let ali več, po narodni pripadnosti in izobrazbeni strukturi	126
Tabela 54: Struktura anketirancev, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, glede na veroizpoved in etnično pripadnost.....	129
Tabela 55: Odgovori anketiranih v Slovenskem javnem mnenju na vprašanje <i>Nekateri pravijo, da priseljevanje delavcev iz drugih republik ogroža Slovence. Ali se s tem strinjate ali ne?</i>	131
Tabela 56: Odgovori anketiranih na vprašanje <i>Katere od spodaj navedenih pravic naj ustava prizna avtohtonim narodnim manjšinam v Sloveniji, zlasti Italijanom in Madžarom, kakšne pa tistim državljanom, ki so se v Slovenijo priselili (Albanci, Srbi, Hrvati, Muslimani ...)?</i>	133

- Tabela 57: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje *Ali se vam zdi, da je danes, v primerjavi z obdobjem pred osamosvojitvijo Slovenije, med ljudmi v Sloveniji več, manj ali približno enako etnične nestrpnosti?*135
- Tabela 58: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje *Ali ste se kdaj znašli v situaciji, ko se vam je zdelo bolje, da prikrijete vašo etnično/narodno pripadnost?*135
- Tabela 59: Razvrstitev odgovorov o neenaki obravnavi v posameznih življenjskih situacijah glede na aritmetično sredino odgovorov anketirancev.....138
- Tabela 60: Prikaz aritmetičnih sredin odgovorov na vprašanje *Prikazana je družbena lestvica, na kateri pomeni deset (10) njen vrh in nič (0) njeno dno. Kako visoko se po vašem mnenju na takšni lestvici v slovenski družbi lahko povzpnejo pripadniki navedenih skupnosti?, glede na etnično strukturo anketirancev*140
- Tabela 61: Strinjanje ali ne strinjanje anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, s trditvijo *Imam enake možnosti za zaposlitev kot Slovenci*, glede na etnično pripadnost151
- Tabela 62: Percepcije anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, o vprašanju *Odkar živite v Sloveniji, ali ste se zaradi svoje etnične pripadnosti soočili s neenako obravnavo ali pri iskanju zaposlitve?*.....151
- Tabela 63: Strinjanje ali ne strinjanje anketiranih prebivalcev Mestne občine Ljubljana s trditvijo *Na delovnem mestu imam enake možnosti za napredovanje kot Slovenci*152
- Tabela 64: Odgovori anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, na vprašanje *Ali ste se zaradi svoje etnične/narodne pripadnosti soočili z neenako obravnavo s strani sodelavcev ali nadrejenih na delovnem mestu?*.....152
- Tabela 65: Strinjanje ali ne strinjanje anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, s trditvijo *Dobro plačana delovna mesta so rezervirana za Slovence*, glede na etnično pripadnost...153
- Tabela 66: Odgovori anketirancev prebivalcev Mestne občine Ljubljana na vprašanje *Ali mesečni dohodki vašega gospodinjstva zadoščajo za življenje? Če upoštevate vse mesečne dohodke vašega gospodinjstva, bi rekli da ..., glede na etnično pripadnost*154
- Tabela 67: Stopnja zadovoljstva anketirancev prebivalcev Mestne občine Ljubljana s svojim življenjskim standardom...155

Tabela 68: Stanovanja po lastništvu v Mestni občini Ljubljana	159
Tabela 69: Odgovori anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, na vprašanje <i>Odkar živite v Sloveniji, ali ste se zaradi svoje etnične pripadnosti soočili s težavami pri reševanju stanovanjskega vprašanja?</i>	161
Tabela 70: Prikaz aritmetičnih sredin odgovorov anketirancev, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Vsi pripadamo različnim družbenim skupinam. Prosimo vas, da vsako navedeno skupino označite, v kolikšni meri je za vas pomembna (poklic, etnična pripadnost, spol, starostna skupina, pripadnost verski skupnosti, pripadnost politični stranki, jezikovni skupnosti, državljanstvo, družina, krajevna pripadnost)</i>	163
Tabela 71: Anketirance, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, smo vprašali <i>Kako vrednotite svojo etnično pripadnost?</i>	164
Tabela 72: Družine po narodni pripadnosti žene in moža (zunajzakonskih partnerjev) v Mestni občini Ljubljana	173
Tabela 73: Družine po narodni pripadnosti moža in žene (zunajzakonskih partnerjev) v Mestni občini Ljubljana.....	174
Tabela 74: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Ali imate v Sloveniji pristne prijatelje, ki so drugačne etnične/narodne pripadnosti kot vi?</i>	175
Tabela 75: Odgovori anketirancev na vprašanje <i>Ali imate v Sloveniji pristne prijatelje, ki so drugačne etnične/narodne pripadnosti kot vi?, glede na starostno strukturo</i>	176
Tabela 76: Etnična pripadnost prijateljev glede na etnično strukturo anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana	177
Tabela 77: Etnična struktura prijateljev glede na starostno strukturo anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana	178
Tabela 78: Prikaz načina iskanja trenutne zaposlitve med anketiranci, ki živijo v Mestni občini Ljubljana	181
Tabela 79: Prikaz načina iskanja zaposlitve med anketiranci, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, glede na starostno strukturo	183
Tabela 80: Anketiranci, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, po glavnih skupinah poklicev in etnični pripadnosti.....	186
Tabela 81: Umeščenost anketirancev, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, v posamezno poklicno skupino glede na to, ali so se v Sloveniji rodili ali so se vanjo priselili	187

Tabela 82: Odgovori anketirancev na vprašanje <i>Kako bi opisali etnično strukturo delovnega kolektiva, kjer ste zaposleni?, glede na etnično pripadnost</i>	188
Tabela 83: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>V kolikšni meri se po vašem mnenju otroci v šoli seznanjajo s kulturo, z zgodovino ter jezikom drugih etničnih skupnosti, ki živijo v Sloveniji?</i>	193
Tabela 84: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Nekatere etnične/narodne skupnosti, ki živijo v Sloveniji, so organizirale svoja kulturna društva. Kakšen je vaš odnos do teh društev?</i>	194
Tabela 85: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Če niste član društva in ne spremljate delovanje društva etnične/narodne skupnosti, ki ji pripadate, ali nam lahko poveste, zakaj ne?</i>	196
Tabela 86: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Ali se udeležujete kulturnih in družabnih prireditev, ki jih organizira društvo etnične/narodne skupnosti, ki ji pripadate?</i>	197
Tabela 87: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Če se ne udeležujete delavnosti in prireditev, ki jih organizirajo društva etnične/narodne skupnosti, ali nam lahko poveste, zakaj ne?</i>	198
Tabela 88: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Ali menite, da bi kulturna društva različnih etničnih/narodnih skupnosti potrebovala neko ustanovo, ki bi skrbela za koordinacijo dela, medsebojno povezovanje, pridobivanje finančnih sredstev itd.?</i>	199
Tabela 89: Odgovori anketiranih v raziskavi SJM 2002 na vprašanje <i>Povejte prosim, kako pomembna bi morala biti vsaka od naslednjih stvari pri odločanju o tem, ali se lahko nekdo, ki je bil rojen in je odraščal drugje, priseli v Slovenijo</i>	212
Tabela 90: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>V kolikšni meri so po vašem mnenju pomembni naslednji dejavniki za vključevanje v slovensko družbo?</i>	212
Tabela 91: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Kako ocenjujete svoje znanje slovenskega jezika?</i>	213

Tabela 92: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Kako ocenjujete svoje znanje slovenskega jezika?</i> , glede na to, ali so se v Sloveniji rodili ali so se vanjo priselili.....	214
Tabela 93: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Če vaš materni jezik ni slovenščina, kako ocenjujete znanje svojega maternega jezika oziroma maternega jezika vaših staršev?</i>	214
Tabela 94: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Če vaš materni jezik ni slovenščina, kako ocenjujete znanje svojega maternega jezika oziroma maternega jezika vaših staršev?</i> , glede na to, ali so se v Sloveniji rodili ali so se vanjo priselili.....	215
Tabela 95: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje na vprašanje <i>Kako bi po vašem mnenju moralo biti urejeno učenje jezika otrok, katerim slovenščina ni materni jezik staršev ali enega od staršev?</i>	216
Tabela 96: Prebivalstvo po pogovornem jeziku v gospodinjstvu (družini) in maternem jeziku, Mestna občina Ljubljana.....	218
Tabela 97: Pogovorni jezik anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, z zakoncem oziroma s partnerjem.....	220
Tabela 98: Pogovorni jezik anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, z otroki.....	220
Tabela 99: Pogovorni jezik anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, z mamo.....	221
Tabela 100: Pogovorni jezik anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, z očetom.....	222
Tabela 101: Pogovorni jezik anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, s starimi starši.....	223
Tabela 102: Pogovorni jezik anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, z brati in s sestrami.....	223
Tabela 103: Izvedba učenja 'jugoslovanskih' jezikov v osnovnih šolah v Mestni občini Ljubljana v šolskem letu 2006/07.....	230

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Prebivalci Mestne občine Ljubljana glede na kategorije: narodno opredeljeni, narodno neopredeljeni, niso želeli odgovoriti in neznano	38
Graf 2: Spreminjanje deležev Neslovencev v mestnih četrtih Mestne občine Ljubljana med letoma 1981 in 2002	49
Graf 3: Opredelitev prebivalcev Mestne občine Ljubljana po maternem jeziku.....	57
Graf 4: Prebivalci Mestne občine Ljubljana glede na veroizpoved	65
Graf 5: Prebivalci Mestne občine Ljubljana glede na državljanstvo	73
Graf 6: Primerjava etnične pripadnosti prebivalcev Mestne občine Ljubljana, kot so se opredelili v raziskavi PSIP_MOL 2003, z njihovimi odgovori na vprašanje <i>Ali nam lahko poveste, za katero etnično/narodno pripadnost ste se opredelili v popisu leta 2002?</i>	120
Graf 7: Anketiranci, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, glede na etnično pripadnost in spol	121
Graf 8: Starostna struktura anketirancev, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, predstavljena v treh starostnih kategorijah	123
Graf 9: Starostna struktura anketirancev, ki živijo v Mestni občini Ljubljana	124
Graf 10: Izobrazbena struktura anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, glede na etnično pripadnost	127
Graf 11: Struktura anketirancev, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, glede na veroizpoved	128
Graf 12: Primerjava izobrazbene strukture anketirancev, prebivalcev Mestne občine Ljubljana, ki so se v Slovenijo priselili, in tistih, ki so se v Sloveniji rodili.....	142
Graf 13: Primerjava dosežene izobrazbe očeta anketiranca in dosežene izobrazbe anketiranca.....	144
Graf 14: Primerjava dosežene izobrazbe matere anketiranca in dosežele izobrazbe anketiranca.....	144
Graf 15: Primerjava dosežene izobrazbe očeta anketiranca in dosežene izobrazbe anketiranca.....	146

Graf 16: Primerjava dosežene izobrazbe matere anketiranca in dosežene izobrazbe anketiranca	146
Graf 17: Prebivalstvo po narodnosti in glede na stanovanjsko razmerje osebe, Mestna občina Ljubljana	160
Graf 18: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Kako naj bi po vašem mnenju prebivalci Slovenije, katerih materni jezik ni slovenski, imeli zagotovljeno pravico do informiranja v svojem jeziku?</i> , glede na etnično pripadnost.....	209
Graf 19: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Kako naj bi po vašem mnenju prebivalci Slovenije, katerih materni jezik ni slovenski, imeli zagotovljeno pravico do informiranja v svojem jeziku?</i> , glede na starostno strukturo	209
Graf 20: Odgovori anketiranih, ki živijo v Mestni občini Ljubljana, na vprašanje <i>Kako naj bi po vašem mnenju prebivalci Slovenije, katerih materni jezik ni slovenski, imeli zagotovljeno pravico do informiranja v svojem jeziku?</i> , glede na izobrazbeno strukturo.....	210
Shema 1: (Pre)oblikovanje etnične identitete	102

KAZALO ZEMLJEVIDOV

Zemljevid 1: Mestna občina Ljubljana.....	257
Zemljevid 2: Četrtna skupnosti in nekdanje krajevne skupnosti v Mestni občini Ljubljana.....	258
Zemljevid 3: Narodno opredeljeno neslovensko prebivalstvo leta 2002.....	259
Zemljevid 4: Albanci v Mestni občini Ljubljana, 1981–2002.....	260
Zemljevid 5: Črnogorci v Mestni občini Ljubljana, 1981–2002.....	261
Zemljevid 6: Hrvati v Mestni občini Ljubljana, 1981–2002.....	262
Zemljevid 7: Makedonci v Mestni občini Ljubljana, 1981–2002 ..	263
Zemljevid 8: Muslimani (in Bošnjaki) v Mestni občini Ljubljana, 1981–2002	264
Zemljevid 9: Bošnjaki in Muslimani v Mestni občini Ljubljana leta 2002	265
Zemljevid 10: Srbi v Mestni občini Ljubljana, 1981–2002.....	266
Zemljevid 11: Narodno neopredeljeni v Mestni občini Ljubljana, 1981–2002.....	267
Zemljevid 12: Narodno neopredeljeno prebivalstvo v Mestni občini Ljubljana leta 2002	268
Zemljevid 13: Bosanci v Mestni občini Ljubljana leta 2002	269
Zemljevid 14: Jugoslovani v Mestni občini Ljubljana, 1981–2002	270
Zemljevid 15: Prebivalci, ki niso želeli odgovoriti na vprašanje o narodni pripadnosti, leta 2002	271
Zemljevid 16: Osebe, katerih narodna pripadnost je ostala neznan, leta 2002	272
Zemljevid 17: Prebivalstvo katoliške veroizpovedi v Mestni občini Ljubljana, 1991–2002	273
Zemljevid 18: Prebivalstvo protestantske veroizpovedi v Mestni občini Ljubljana, 1991–2002	274
Zemljevid 19: Prebivalstvo pravoslavne veroizpovedi v Mestni občini Ljubljana, 1991–2002	275
Zemljevid 20: Prebivalstvo islamske veroizpovedi v Mestni občini Ljubljana, 1991–2002	276

1. UVOD

Koliko sploh vemo o prebivalcih v Mestni občini Ljubljana (MOL), ki se po narodni, jezikovni in/ali verski pripadnosti opredeljujejo drugače kot pripadniki večinskega naroda? Mnogi so prepričani, da o neslovenski populaciji vedo prav vse, pa čeprav je njihovo vedenje le iz vseh vetrov napaberkovano znanje, ki mu je dodana še zajetna zaloga stereotipov, pogosto tudi predsodkov. So ti (neslovenski) prebivalci res samo prisikledniki, kakor se včasih sliši iz najbolj zagrizenih nacionalističnih vrst, ali prispevajo k skupnemu blagru ustrezen delež?

Namen monografije je podrobneje raziskati etnično heterogenost MOL in upravljanje te etnične heterogenosti. Zato želimo najprej opozoriti, da v MOL obstaja velik del prebivalcev, ki se opredeljujejo drugače od večinskega naroda in izražajo potrebo po ohranjanju svojih posebnosti. Po drugi strani bo monografija pokazala, da so dane okoliščine, v katerih se oblikujejo nove manjšinske skupnosti ter njihove želje in potrebe po ohranjanju etničnih posebnosti, tej novi etnični heterogenosti zelo nenaklonjene. Obstoječi normativni okvir upravljanja etnične heterogenosti v Republiki Sloveniji je namreč osredotočen na ohranjanje t. i. avtohtonih narodnih skupnosti, pri čemer koncept avtohtonosti ostaja nedefiniran. Odsotnost definicije avtohtonosti onemogoča pridobitev statusa avtohtone manjšine kateri koli etnični skupnosti, ki bi izpolnjevala določene pogoje. V obstoječem modelu varstva manjšin 'drugim' skupnostim ni namenjeno veliko pozornosti, razen določila v 61. členu Ustave Republike Slovenije¹ o pravici vsakogar, »da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo«. Republika Slovenija (in tudi ne MOL) nima razdelane integracijske politike in tudi ne oblikovanih načrtov glede upravljanja te novejšje etnične heterogenosti. Hkrati se pripadniki novih manjšinskih skupnosti srečujejo še z nenaklonjenim odnosom večinske populacije do etnične različnosti.

Monografija je razdeljena na tri dele. V prvem delu (2.–4. poglavje) je z analizo podatkov popisov prebivalcev v Sloveniji (podrobnejša metodološka pojasnila so zapisana pred samo analizo) predstavljena etnična podoba MOL. V 2. poglavju najprej na kratko predstavimo procese priseljevanja v MOL, v 3. poglavju pa podrobneje analiziramo prebivalstvo MOL glede na narodno pripadnost, materni jezik in veroizpoved. V 4. poglavju

¹ Ustava Republike Slovenije, Ur. l. RS, št. 33/91-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04 in 68/06.

posebej predstavimo nekaj ugotovitev glede državljanstva prebivalcev MOL. Naj na tem mestu zapišemo še pomembno opozorilo: da bi se izognili prikazovanju podatkov v obliki, ki bi omogočala prepoznavanje posameznikov, smo v skladu z navodili Statističnega urada Republike Slovenije nizke vrednosti zakrili. Namesto takih vrednosti je v tabelah oznaka »z«.

Drugi del (6.–8. poglavje) monografije je namenjen vprašanju upravljanja etnične heterogenosti tako na mednarodni ravni kot v Republiki Sloveniji ter temelji na analizi in interpretaciji sekundarnih in primarnih virov, ki jo dopolnjuje analiza statističnih podatkov s popisa in iz raziskav *Percepcije slovenske integracijske politike* (PSIP)² in *Simulacija priseljevanja v ljubljansko urbano regijo* (PSIP_MOL).³ V 6. poglavju najprej obravnavamo v evropskem prostoru prevladujoči pristop k upravljanju etnične heterogenosti oziroma varstvu manjšin, ki je namenjeno reševanju vprašanj posebnih etničnih manjšin, tj. narodnih manjšin. Podrobni obravnavi pojmovanja manjšin je namenjeno 7. poglavje, iz katerega je razvidno, da je poimenovanje v mnogočem odvisno od opredelitve ali določitve statusa, ki ga dominantna etnična skupnost dodeli (neformalno ali dejansko) določeni manjšinski narodni skupnosti. Tako je tudi v Republiki Sloveniji, kjer model varstva manjšin temelji na avtohtonosti. Ta se (še) ne nanaša na nove etnične skupnosti, ki so etnično povezane z večinskimi narodi v nekdanjih jugoslovanskih republikah, zdaj samostojnih državah. Upravljanju take, tj. novejše etnične heterogenosti, ki seveda ni slovenska posebnost, je namenjeno 8. poglavje, v katerem so s teoretskega vidika analizirana vprašanja in politike priseljevanja in integracije priseljencev oziroma priseljencev in njihovih potomcev ter vprašanje opredelitve integracijske politike. Če je varstvo manjšin namenjeno tradicionalnim manjšinam, ki so vezane na določeno ozemlje in za katere se uporablja termin narodne manjšine, je upravljanje novejše etnične heterogenosti, ki je nastala kot posledica različnih migracijskih tokov, od primera do primera drugačno. Že termin integracija se lahko nanaša na procese vključevanja priseljencev in njihovih potomcev v novo okolje ali na zavestno sprejete politike, pri čemer se tudi politike od primera do primera razlikujejo. Celoten drugi del monografije bo tako pokazal na pomanjkljivosti in nedorečenosti v normativnem urejevanju večetničnosti.

V tretjem delu (9.–12. poglavje) – v odsotnosti 'navodil' glede upravljanja nove etnične heterogenosti v evropskem prostoru in širše – iščemo

² Projekt *Percepcije slovenske integracijske politike*, izvajalci: Inštitut za narodnostna vprašanja, Fakulteta za družbene vede, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU. Vodja projekta: Miran Komac; sodelavci: Romana Bešter, Mitja Hafner - Fink, Marina Lukšič - Hacin, Felicita Medved, Mojca Medvešek, Mirjam Milharčič Hladnik, Petra Roter in Natalija Vrečer.

³ Projekt *Simulacija priseljevanja v ljubljansko urbano regijo*, izvajalec je Inštitut za narodnostna vprašanja. Vodja projekta: Miran Komac; sodelavci: Danilo Dolenc, Ana Kralj, Andraž Melanšek, Mojca Medvešek in Petra Roter.

odgovore na naslednja ključna vprašanja: Ali v Sloveniji in v MOL lahko govorimo o oblikovanju novih etničnih skupnosti? Ali pripadniki teh skupnosti želijo svoje posebnosti (npr. materni jezik) ohraniti? Kakšen je odnos večinskega prebivalstva do njih oziroma s kakšnimi oblikami diskriminacije se pripadniki novih etničnih manjšin soočajo? Katera so tista področjih vsakdanjega življenja, kjer se z diskriminacijo srečujejo pripadniki novih etničnih manjšin? Da bi odgovorili na zastavljena vprašanja, smo analizirali empirične podatke, zbrane pri projektu PSIP. Tako je v 9. poglavju predstavljeno vzorčenje in glavne značilnosti vzorca prebivalcev MOL (PSIP_MOL). Namen 10. poglavja je prikazati obstoj oziroma neobstoj (ne)strpnosti do drugačnosti v slovenskem okolju. Pogledali bomo, kakšna so stališča večinske populacije do priseljevanja in priseljencev, v kolikšni meri, če sploh, pojave nestrpnosti zaznavajo pripadniki novih etničnih manjšin ter kakšna je njihova vključenost v družbo na posameznih področjih vsakdanjega življenja. Z analizo vrednotenja etnične pripadnosti in stikov med prebivalci MOL, ki so se različno etnično opredelili, v 11. poglavju razpravljamo o pomenu etničnosti za vključevanje v slovensko družbo. V 12. poglavju podrobneje analiziramo percepcije prebivalcev MOL glede ohranjanja njihove narodne/etnične identitete. Analiza pokaže, da kljub razlikam med posamezniki, ki so se različno etnično opredelili, neslovenski prebivalci MOL želijo ohraniti svoje etnične posebnosti, posebej kulturo in materni jezik.

In še nekaj osnovnih pojasnil o poimenovanju oziroma o uporabljenih pojmih pri opisovanju obravnavanih populacij. Iz analize statističnih podatkov v prvem delu pričujoče publikacije je razvidno, da v MOL živi zajeten del prebivalcev, ki se po narodni pripadnosti opredeljujejo drugače kot pripadniki dominantnega naroda. Ti prebivalci Ljubljane so po večini priseljskega izvora, toda v MOL živijo tudi pripadniki druge, tretje in celo četrte generacije; za te pa bi težko dejali, da so priseljenci. Kako naj torej te populacije poimenujemo – priseljenci, nove manjšine, novodobne manjšine ali, preprosto, narodne, narodnostne ali jezikovne manjšine?

Poimenovanje ni tako 'nedolžno' početje, kot se to zdi na prvi pogled. Kot opozarja Južnič (1993: 183), »/p/oimenovanje, nadevanje imen ima /namreč.../ dvojno silo in moč. Je kohezijski dejavnik in je izpostavljanje različnosti, drugačnosti. Bistveno prispeva k družbeni integraciji: ime priskrbi vezi vzajemnosti; hkrati na določenih ravneh individualizacije s poimenovanjem nastajajo ali pa so poudarjene ločenosti«.

Zavedajoč se te 'dvojne sile in moči' poimenovanja uporabljamo v monografiji za neslovenske populacije v MOL več terminov. Raziskovalci procesov preseljevanja bi predstavnike te populacije najverjetneje poimenovali priseljenci in njihovi potomci. Tudi v tem besedilu uporabljamo ta izraz, saj se procesov nastajanja teh skupnosti drugače preprosto ne da opisati. Uporabljamo pa tudi pojem etnična skupnost, in sicer tedaj, ko želimo poudariti »skupinsko pripadnost ali, bo morda bolje rečeno, pripadanje« (Južnič 1993: 141).

Na rabo pojma etnična skupnost kažejo tudi rezultati raziskovanj v okviru Inštituta za narodnostna vprašanja, Fakultete za družbene vede in Slovenske akademije znanosti in umetnosti v letih 2002–2004 (projekt PSIP; o metodologiji te raziskave pišemo na začetku tretjega dela monografije). Na vprašanje, ki je bilo postavljeno v anketi in se je glasilo *V strokovni literaturi, v medijih in v javnosti se pojavljajo različni izrazi za poimenovanje ljudi s prostora nekdanje Jugoslavije in njihovih potomcev, ki živijo v Sloveniji. Kako bi po vašem mnenju poimenovali to populacijo?, smo dobili naslednje odgovore (na nacionalni ravni):*

Tabela 1: Mnenja anketiranih o poimenovanju ljudi s prostora nekdanje Jugoslavije (vir: PSIP 2003)

	Število	%
Novodobne narodne skupnosti	82	7,1
Nove narodne skupnosti	126	10,8
Nove manjšine	111	9,5
Imigrantske skupnosti	22	1,9
Etnične skupnosti	261	22,4
Drugo, ne vem, brez odgovora	561	48,2
Skupaj	1.163	100

Podobni so bili odgovori anketirancev s stalnim prebivališčem v MOL.

Tabela 2: Mnenja anketiranih prebivalcev Mestne občine Ljubljana o poimenovanju ljudi s prostora nekdanje Jugoslavije (vir: PSIP_MOL 2003)

	Število	%
Novodobne narodne skupnosti	22	8,1
Nove narodne skupnosti	36	13,2
Nove manjšine	23	8,4
Imigrantske skupnosti	7	2,6
Etnične skupnosti	79	28,9
Drugo, ne vem, brez odgovora	106	38,8
Skupaj	273	100

Poleg izrazov priseljenci in njihovi potomci ter etnične skupnosti uporabljamo tudi pojmovno zvezo nove narodne/etnične skupnosti oziroma nove narodne/etnične manjšine. Ta bo v rabi predvsem tedaj, ko bomo želeli poudariti potrebo po varovanju jezikovnih in kulturnih posebnosti populacij, ki so predmet našega zanimanja – torej tedaj, ko bomo poudarjali pravico posameznikov, da se skozi interakcije s posamezniki, ki imajo podobne etnične attribute, predstavljajo kot skupnost. Skupnost ima, kot objektivno obstoječi subjekt, pravico do ohranitve etnične različnosti; od posameznikov pripadnikov te skupnosti pa je odvisno, v kolikšnem obsegu bodo te pravice uresničevali.

Raba pojmovne zveze nove narodne/etnične skupnosti oziroma manjšine se zdi v slovenskem kontekstu upravičena iz dveh razlogov. Najprej želimo poudariti, da gre za manjšine oziroma skupnosti državljanov Republike Slovenije, ki so v nedominantnem položaju, saj imajo etnične, jezikovne in/ali verske značilnosti, drugačne od značilnosti večinskega prebivalstva, in ki jih združuje motiv, da ohranijo svoje posebnosti ter zagotovijo pravno in dejansko enakost s pripadniki večinskega naroda. Z rabo pojma želimo poudariti tudi dejstvo, da so te skupnosti posledica procesov sodobnega (praviloma prostovoljnega) priseljevanja in ne določanja državnih meja na način, ki bi sekal strnjen poselitveni prostor določene narodne skupnosti. Različnost v nastajanju (v primerjavi z zgodovinskimi narodnimi manjšinami) je ustvarila pomembne razlike med obema vrstama manjšin. Prav te razlike pa onemogočajo preprosto transplantacijo obstoječega modela manjšinskega varstva v Sloveniji tudi na manjšinske populacije, ki so rezultat priseljevanja, zlasti še v drugi polovici 20. stoletja.

Z rabo pojmovne zveze nove narodne/etnične skupnosti oziroma manjšine poudarjamo potrebo po obvarovanju etničnih posebnosti priseljenih populacij in njihovih potomcev; toda hkrati tudi zahtevo, da bo za njeno uresničitev treba razviti model zaščite, ki bo moral biti precej drugačen od obstoječega modela varstva zgodovinskih narodnih skupnosti.

Na koncu uvodnega razmisleka velja zapisati še nekaj besed o nastajanju naslova. Opazen bi bil na primer naslov »Pozor, čefurje na vrvico«. Naslov je transkripcija grafita, ki je bil dolga leta zapisan na pešpoti med Fužinami in Štepanjskim naseljem. Zabrisal ga je čas in ne človeška roka. Provokativen bi bil tudi naslov »Fužine, vstop na lastno odgovornost«. Stavek je zapisan na eni izmed garažnih hiš v Fužinah. Atraktiven bi bil še naslov »Fužine Ghetto«. Tudi ta napis je namreč skoval 'domoroden' fužinski živelj. Morda bi pritegnil tudi naslov »Fužine, ljubljanska olimpijska vas«. Poimenovanje naj bi bilo primerno zato, ker na Fužinah slišiš tisoč jezikov, vsi pa 'dirkajo' okrog v trenirkah.

Če bi bili ponujeni predlogi naslova marketinško privlačni, bi opozarjali le na eno plat odnosov med večinsko narodno skupnostjo in manjšinskimi populacijami – na pojav etnične stereotipije, odbojnosti, netolerance, morda celo diskriminacije. Ni mogoče zanikati, da pojavov etnične odbojnosti ni. Trditev, da etnične diskriminacije ni, bi bila zlagana in izraz napuha.

Na koncu smo si naslov sposodili iz opombe, ki jo je ena izmed anketirank zapisala v vprašalniku, ki smo ga poslali anketirancem v okviru raziskave PSIP. Na vprašanje o etnični pripadnosti je anketiranka pripisala:

Ne vem! Oče je pol Slovenec pol Črnogorec; mati pa je pol Hrvatica pol Muslimanka. Jaz sem rojena v Sloveniji in tu živim že celo življenje. Pa mi vi povejte kaj sem!!!?